

ІНФОРМАЦІЙНА ОБМЕЖЕНІСТЬ БУХГАЛТЕРСЬКОЇ ЗВІТНОСТІ ЯК ОДИН ІЗ ФАКТОРІВ НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Визначено причини інформаційної обмеженості бухгалтерської звітності та наслідки її впливу на подальшу діяльність суб'єкта господарювання

Постановка проблеми. Діяльність кожного підприємства, що функціонує на ринку, обтяжена ризиком, в тому числі й ризиком неплатоспроможності суб'єкта господарювання. Звідси, істотним є створення ефективної системи бухгалтерського обліку і управління підприємством щодня.

Необхідно підкреслити, що головним джерелом інформації для проведення оцінки фінансового стану суб'єкта господарювання в умовах його неплатоспроможності є бухгалтерський облік.

Зазначимо, що достовірність відображених даних, прозорість і точність бухгалтерського обліку повинні бути пріоритетом кожного правління. Прагнення до достовірного бухгалтерського обліку і звітності впливає з головних принципів бухгалтерського обліку, що передбачені чинним законодавством. Кожен суб'єкт господарювання повинен свідомо формувати свої стосунки з оточенням, згідно з принципами етики і суспільної відповідальності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням звітності присвячено праці видатних вчених України В.В. Сопко, О.І. Васюти-Беркут, М.Т. Білухи, Ф.Ф. Бутинця, Р.Я. Вейцмана, М.В. Дембінського, Л.Л. Єрмоловича, М.В. Качали, В.В. Ковальова, О.І. Малишкіна, Л.В. Чижевської тощо. Ці роботи акцентують увагу на загальних аспектах звітності, а також вимогах до її складання. Питанням використання бухгалтерської звітності як бази для прогнозування майбутнього неплатоспроможних підприємств займалися такі вчені Російської Федерації як С.Г. Байкіна, Г.В. Федорова. В Україні на сьогодні це питання не розглядається на належному рівні. Деякі праці присвячені питанням звітності як бази для проведення загального аналізу господарської діяльності, а не особливого питання діагностики фінансової неспроможності, що робить цю проблематику актуальною для проведення наукових досліджень.

Метою, яку необхідно було реалізувати при проведенні наукового дослідження, було виокремлення можливих недостовірних даних серед даних бухгалтерської звітності, які б у майбутньому могли б призвести до неплатоспроможності суб'єкта господарювання.

Викладення основного матеріалу дослідження. Звертаючи увагу на поняття категорії "бухгалтерська звітність", необхідно підкреслити, що вона не є тотожною категорії "фінансова звітність". Згідно з Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності" під поняттям бухгалтерської звітності розуміють звітність, яка складається на підставі даних бухгалтерського обліку для задоволення потреб певних користувачів [7].

Згідно із Законом України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" від 16.07.1999 р. № 996 – XIV статтею 1 регулюється поняття фінансової звітності як бухгалтерської звітності, що містить інформацію про фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства за звітний період [2].

Васюта-Беркут О.І. визначає бухгалтерську звітність як систему узагальнення показників, що характеризують господарсько-фінансову діяльність підприємств за попередній період (місяць, квартал, рік) [9].

Байкіна С.Г. підкреслює в понятті "бухгалтерської звітності", що це єдина система даних щодо майнового та фінансового стану підприємства [1].

В Російській Федерації Положенням з бухгалтерського обліку № 4/99 "Бухгалтерська звітність організації" визначається поняття "бухгалтерської звітності" як системи даних про майновий і фінансовий стан підприємства і про результати його господарської діяльності, яка складається на основі даних бухгалтерського обліку за встановленими формами [6].

В.В. Сопко вважає, що в економічній літературі звітність як економічна категорія трактується у двох аспектах: з одного боку, вона є економічною інформацією про фінансовий стан, виробничу і фінансово-господарську діяльність підприємства, а з іншого – звітність як елемент бухгалтерського обліку – це метод узагальнення і подання інформації про результати діяльності підприємства [8].

Слід зауважити, що звітність мусить містити не тільки систему економічних показників, а і сукупність способів і прийомів узагальнення даних обліку та фінансового стану підприємства. Отже, це не тільки впорядкована система економічних показників, які відображають умови та результати виробничої і фінансово-господарської діяльності підприємств, їх фінансовий стан за звітний період, а й сукупність способів та прийомів узагальнення даних поточного обліку для управління.

На нашу думку, фінансова звітність – дещо менше економічне поняття, ніж бухгалтерська звітність. Саме тому, необхідно розмежовувати ці поняття і розуміти те, що фінансова звітність є складовою бухгалтерської звітності.

Водночас до бухгалтерської звітності відносяться і деякі спеціальні форми звітності, що встановлюються Міністерствами відповідних галузей.

Основні види бухгалтерської звітності з її складовими представлено на рис. 1.

Рис. 1. Види бухгалтерської звітності

На рис. 1 відображено основні види бухгалтерської звітності: фінансову, податкову, статистичну, управлінську, які призначені для певного кола користувачів інформації, а також є необхідною частиною інформаційної бази при проведенні аналізу ризику неплатоспроможності суб'єкта господарювання, що у свою чергу може призвести до фінансової неспроможності підприємства.

Фінансова звітність включає систему загальних показників, які є необхідними для їх використання у багатьох вітчизняних і зарубіжних методах діагностики фінансової неспроможності, що свідчатиме про загальний фінансовий стан суб'єкта господарювання.

Податкова звітність містить інформацію про податкові розрахунки з бюджетами всіх рівнів, а також розрахунки з державними фондами, яка характеризує задоволення вимог податкових органів як одного з кредиторів підприємства.

Статистична звітність – це врегульовані форми презентації інформації, яка характеризує соціально-господарські явища на визначеному підприємстві. Статистична звітність характеризує виконання підприємством економічних і соціальних завдань, розкриває інформацію про рух робочої сили, використання робочого часу, стан заборгованості покупців і кредиторів, основні фінансові результати від господарської діяльності. Ця інформація використовується під час аналізу ризику неплатоспроможності підприємства і прогнозування його банкрутства.

Управлінська звітність складається на підприємстві відповідно до рішення управлінського персоналу. Вимоги до її складання не регульовані законодавством. Кожне підприємство самостійно визначає її необхідність. На нашу думку, управлінська звітність містить більш аналітичну інформацію ніж решта форм звітності, що значно впливає на якість проведеного аналізу ймовірності банкрутства неплатоспроможного підприємства, дає можливість виявити причини неплатоспроможності та фактори, що впливають на її збільшення або зменшення, пошуку нових резервів розвитку та покращення фінансового стану.

Для досягнення мети і завдань створення підприємства суб'єкт господарювання повинен мати таку інформацію, яка б надавала можливість швидко та адекватно реагувати на ринкові зміни. В таких умовах значно підвищується роль інформаційного забезпечення в

процесі управління майном, важливе місце при цьому надається звітності. Вона набуває ролі основного засобу комунікації та найважливішого інформаційного джерела економічного аналізу.

Проблема достовірності інформації, що генерується суб'єктами господарювання завжди, була і є істотним питанням. Вважається, що фінансові звіти, складені з урахуванням всіх якісних ознак, що вимагаються стандартами, відображають справжню і правдиву картину фінансового стану, а також фінансового результату суб'єкта господарювання. Лише така ситуація, дозволяє користувачам приймати раціональні інвестиційні рішення опираючись на викладені в них дані. У протилежному випадку дані деформують картину, призводячи до прийняття помилкових рішень.

В умовах ринкових відносин бухгалтерська звітність стає практично єдиним достовірним джерелом фінансової інформації. Бухгалтерська звітність повинна відповідати наступним важливим характеристикам:

- регулярне складання;
- визначеність у мінімальному складі звітності і її основних показників;
- визначеність загальновідомих алгоритмів і правил їх складання;
- підтвердження даних звітності первинними документами щодо кожної господарської операції;
- публічність і доступність зовнішнім користувачам;
- достовірність даних звітності підприємства, що підтверджена незалежними експертами-аудиторами;
- надання повного уявлення про майновий і фінансовий стан підприємства;
- віднесення до документів, які підлягають зберіганню протягом визначеного і достатньо тривалого періоду, тому з її допомогою можна отримати уявлення про фінансову історію суб'єкта господарювання.

Показники звітності відображають майно та джерела його утворення, результати господарської діяльності підприємств і допомагають користувачам оцінити величину та структуру ресурсів, капіталу, заборгованості, кінцеві результати діяльності підприємства. У результаті управлінські рішення отримують належне обґрунтування, що сприяє їх ефективності та успішності діяльності підприємства в цілому.

Ефективне та правильне використання звітності можливе, якщо вона є достовірною. Завданням бухгалтера виступає забезпечення об'єктивності звітних даних та дотримання встановлених вимог до їх формування.

Фахівці з балансоведення сходяться на думці, що при проведенні оцінки фінансово-економічної діяльності на підставі даних бухгалтерського обліку необхідно враховувати, що одним із головних джерел бухгалтерської інформації є баланс, який має певні умовності, властивості і протиріччя.

В результаті вивчення літературних джерел в галузі дослідження інформаційної сутності балансу виділено причини інформаційної обмеженості балансу:

1. Умовність інформації бухгалтерського балансу. Моментні показники балансу надають інформацію лише про сальдо на рахунку, тоді як обороти на цих рахунках за певний період можуть суттєво перевищувати сальдо. Тому в умовах кризової ситуації на підприємстві необхідний аналіз щоквартальних, щомісячних, а інколи і щоденних облікових даних, що надасть можливість приймати управлінські рішення підприємством в реальному часі.

2. Специфічність бухгалтерського балансу. Бухгалтерська інформація відображається на рахунках бухгалтерського обліку за допомогою ряду кореспонденції згідно з чинним законодавством, в результаті чого здійснюється відмежування форми від змісту.

3. Обмеженість інформації бухгалтерського балансу. Бухгалтерський баланс будується таким чином, що конкретний вид активів важко і фактично неможливо пов'язати з конкретним видом капіталу.

4. Відсутність інформації про додану вартість. Всю потрібну інформацію про рух доданої вартості можна отримати лише з рахунків бухгалтерського обліку.

5. Умовність інформації про валюту балансу. На підставі балансу важко зробити висновок, в результаті яких господарських операцій відбулася зміна валюти балансу. Для цього потрібне поглиблене дослідження облікових даних.

Вважаємо, що інформаційна обмеженість бухгалтерського балансу спричинена наступними факторами:

1. Недивлячись на позитивні сторони надання інформації в грошовому вимірнику (порівнюваність, наочність), її обсяг зростає та обмежується корисність, адже дослідник мусить отримувати дані, яких не вистачає з інших джерел.

2. Спрощення інформації. В процесі класифікації економічних явищ, необхідною для забезпечення їх відображення в реєстрах бухгалтерського обліку, часто відбувається втрата важливої інформації. Значення цього недоліку зменшується при наявності необхідних пояснень і доповнень до цифрових даних, але повністю його усунути важко.

Таким чином, виникає необхідність розробки методології трансформації облікових даних при оцінці можливості введення санації, а також її продовження в ході проведення оздоровчих заходів.

У відповідності до п. 3 ст. 8 Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" відповідальність за організацію бухгалтерського обліку на підприємствах та забезпечення фіксування фактів здійснення всіх господарських операцій у первинних документах, збереження оброблених документів, реєстрів і звітності покладається на керівника (власника) підприємства [2]. П. 8 с. 9 цього ж Закону передбачає, що відповідальність за несвоєчасне складання первинних документів і реєстрів бухгалтерського обліку та недостовірність відображених у них даних несуть особи, які склали та підписали ці документи.

Головний бухгалтер, так само, як і керівник підприємства, несе відповідальність за порушення правил і положень, що регламентують фінансово-господарську діяльність суб'єкта господарювання, а також за порушення термінів подання бухгалтерської звітності до відповідних органів. Аби запобігти порушенням зазначених обов'язків головного бухгалтера, трудового

режиму підприємства, зловживанням тощо, в Україні передбачено систему заходів, що охоплює наступні види відповідальності:

1. Дисциплінарна – форма впливу на порушників трудової дисципліни. Вирізняють наступні стягнення в межах цього виду відповідальності: зауваження, догана, сувора догана, переведення на нижчу посаду зі зменшенням заробітної плати, звільнення [3].

2. Матеріальна – зобов'язання працівника відшкодувати збитки, завдані підприємству в результаті порушення покладених на нього трудових обов'язків [3].

3. Адміністративна відповідальність – результат протиправних дій (чи бездіяльності), які зазіхають на громадський порядок, власність, права і свободу громадян, на встановлений порядок управління адміністративного правопорушення [4].

Щодо головного бухгалтера під категорію адміністративних правопорушень підпадають такі їх види: порушення законодавства у фінансовій сфері; порушення законодавства про бюджетну систему; ухилення від реєстрації в органах пенсійного забезпечення та інших фондах, а також порушення порядку обчислення і сплати внесків; ухилення від сплати податків, заниження суми податкових зборів, інших платежів, приховування об'єктів оподаткування тощо.

Основним видом стягнень щодо порушень у сфері фінансово-господарської діяльності є штраф.

4. Кримінальна відповідальність настає після вчинення особою дії, яка містить у своєму складі кримінальний злочин. До таких дій відносять: безпідставну невилплату заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших виплат, установлених законом, більш ніж за один місяць; привласнення чи розтрату майна, коштів; значну майнову шкоду; незаконні дії з документом на переказ; порушення законодавства про бюджетну систему; ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів [5].

Основними видами стягнення в разі цього виду відповідальності є штраф, звільнення із заборорою обіймати посаду головного бухгалтера, арешт, конфіскація майна. Зауважимо, що звільнення з посади не є підставою для припинення накладених стягнень та не позбавляє від відповідальності за скоєні протиправні дії.

В Республіці Польща за викривлення фінансової звітності передбачена кримінальна відповідальність. Кримінальний кодекс Республіки Польща передбачає відповідальність для тих, хто склав цю звітність, внаслідок чого вони спричиняють заподіяння майнової шкоди – від трьох місяців до п'яти років позбавлення волі [13]. Кримінальний кодекс за недобросовісне або неправильне ведення реєстрів бухгалтерського обліку передбачає покарання у вигляді штрафу. У свою чергу ст. 77 і 78 Закону Республіки Польща "Про бухгалтерський облік" [12] однаково як для того, хто складає звітність так і для ревізора передбачає таке саме покарання – штраф або позбавлення волі до двох років. Проте слід зауважити, що державні контролюючі органи неофіційно намагаються не виявляти податкові шахрайства, якщо вони вчинені на користь держави.

До цього часу найсуворіший вирок в процесі, що стосується маніпулювання фінансовим результатом, виніс суд в Нью-Йорку 13 липня 2005 року. Було засуджено колишнього шефа телекомунікаційної корпорації WorldCom, Бернарда Ебберса, на 25 років позбавлення волі. Ця фірма в 2000 – 2001 рр. обліковувала витрати, пов'язані з приєднанням від інших телекомунікаційних операторів інвестиційних видатків, у свою чергу прибутками, визнавала частину резервів на зобов'язання і обов'язкові платежі. Загальна сума маніпулювань перевищила 9 млрд. доларів [10].

Кримінальним Кодексом Республіки Польща передбачено господарські злочини, які можуть виникати під час господарської діяльності суб'єкта господарювання [13]:

– Зловживання довіри, безгосподарність – дія на збиток товариства, зловживання повноважень або невиконання обов'язків керівництвом.

– Хабарництво – прийняття матеріальних вигод, особистих або їх обіцянки за прийняття конкретних рішень, пов'язаних з господарською діяльністю суб'єкта господарювання.

– Кредитне шахрайство – надання фальшивих або недобросовісних документів з метою залучення кредиту або іншої фінансової допомоги.

– Страхове шахрайство – навмисне спричинення нещасного випадку з метою отримання відшкодування.

– Тендерне шахрайство – утруднення або дія в порозумінні в публічних тендерах.

– "Відмивання коштів" – обіг складовими майна, отриманими в результаті заповідання заборонених вчинків.

– Злочини на шкоду кредиторів – дії з метою зведення нанівець або обмеження задоволення вимог кредиторів, наприклад продаж майна, доведення до банкрутства, створення нового товариства.

– Недобросовісне ведення документації господарської діяльності.

– Злочин лихви – накладення обов'язку несумірного свідчення.

– Видалення, переробка і підробка позначок товарів і пристроїв.

– Інформаційні шахрайства емітентів цінних паперів – поширення неправдивої інформації або її приховування.

– Підробка і переробка грошей, документів, пов'язаних з їх виплатою, цінних знаків і обіг ними.

Висновки, пропозиції та перспективи подальших досліджень. Порівнюючи чинне законодавство з відповідальності бухгалтерів та керівництва підприємства за правдивість даних бухгалтерської звітності, вважаємо за доцільне розширити межі кримінальної відповідальності так як зроблено в Республіці Польща, що в свою чергу, призведе до зменшення шахрайств із залученням звітності підприємства.

На підставі проведеного наукового дослідження було визначено типові помилки, що призводять до недостовірності даних, які виявляються під час обробки інформації бухгалтерської звітності:

– невідповідність положенням з ведення бухгалтерського обліку;

– наявність арифметичних помилок (підсумки розділів не відповідають сумі включених статей чи підсумок активу не відповідає підсумку пасиву);

– звіти за різними формами складені в різних одиницях виміру чи відповідно до різної облікової політики;

– статті балансу заповнюються від'ємними значеннями там, де це не передбачено методологією бухгалтерського обліку;

– порушення порядку внесення виправлень при виявленні помилок в бухгалтерському обліку і звітності;

– бухгалтерський звіт складений без даних за відповідний період минулого року, що порушує принцип порівняння бухгалтерської звітності. Відсутність даних минулих років часто пов'язано з втратою звітності, а іноді і первинної бухгалтерської документації на підприємстві, що відбувається найчастіше за все при зміні власника підприємства чи внаслідок високої плинності бухгалтерських кадрів, особливо на малих підприємствах. Іноді керівництво знаходить екземпляри бухгалтерських звітів свого підприємства в динаміці тільки в статистичних чи податкових органах.

Поширеними помилками, що порушують принцип достовірності та суттєвості бухгалтерської звітності, можна назвати:

– необґрунтоване завищення сум, які вказані по рядуку "Інші" у всіх формах річної бухгалтерської звітності, що спотворює як структурні характеристики, так і розрахункові коефіцієнти, що характеризують фінансову стійкість і платоспроможність суб'єкта господарювання;

– спотворення і формальний підхід при складанні звітів;

– відображення інформації щодо інвестиційної і фінансової діяльності в розділі з поточної діяльності в звіті про рух грошових коштів;

– неправильний розподіл інших доходів і витрат.

З метою забезпечення достовірності фінансових звітів використовується багато системних рішень, прийнятих на загальносвітовому і державному масштабі. До найважливіших з них потрібно віднести перевірку фінансових звітів.

На жаль, не має дієвих методів і рішень, що протидіють обліковим маніпуляціям, які, як видно з вище викладеного, стосуються всього світу і починають приймати небезпечні розміри. Може виявитися, що дослідження фінансових звітів набере цілком іншого вираження, яке не буде спрямоване на надання думки, а перш за все на викриття помилок і шахрайств. Це дозволить захистити кредиторів і акціонерів перед мільйонними втратами, а також поверне довіру до даних наведених у фінансових звітах.

Список використаної літератури:

1. Байкіна С.Г. Учет и анализ банкротств: [учебное пособие] / С.Г. Байкіна. – Дашков и К, 2008. – 220 с.
2. Закон України Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні від 16 липня 1999 року № 996-ХІV, зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=996-14> 3. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII, зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=322-08&p=1321356483151386> 4. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X, зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> 5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III, зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2341-14&p=1321355966402411> 6. Положення про бухгалтерському учету "Бухгалтерская отчетность организации" от 08.11.10 г. № 4/99 с изменениями и дополнениями [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.rk-audit.ru/buhuchet/pbu_4_99_buhuchet.html 7. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності" від 31.03.99 р. № 87, зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0391-99> 8. Сопко В.В. Бухгалтерський облік: [навч. посібник] / В.В. Сопко. – К.: КНЕУ, 1998. – 448 с. 9. Теорія бухгалтерського обліку: [навч. посіб.] / О.І. Васюта-Беркут, Г.Ф. Шенітко, Н.О. Ромашевська; За заг. ред. В.Б. Захочая. – 2-ге вид., стереотип. – К.: МАУП, 2003. – 176 с. 10. Gierusz J. Pojęcia i przejawy rachunkowości kreatywnej i agresywnej / J. Gierusz // Accountica miesięcznik. – 2010. – № 17. – S. 2-7. 11. Kabalski P., Nadrzędne zasady przygotowywania i prezentacji sprawozdań finansowych / P. Kabalski // Przegląd Podatkowy. – 2005. – № 1. 12. Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r. Dz.U. z 2002 r. Nr 76, poz. 694 z późniejszymi aktualizacjami. 13. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny. Dz.U. 1997 nr 88 poz. 553 z późniejszymi aktualizacjami.

СТОЛЯРЕНКО Олена Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри бухгалтерського обліку Житомирського державного технологічного університету

Наукові інтереси:

- бухгалтерський облік і контроль діяльності підприємства в умовах неплатоспроможності;
- бухгалтерський облік в ресторанному господарстві;
- ділова польська мова